

DE MEISJESUIT CHIBOK

Dit boek is opgedragen aan de meisjes uit
Chibok die nog steeds worden vermist en aan alle
slachtoffers van de opstand van Boko Haram.

Helon Habila

DE MEISJES UIT CHIBOK

Het verhaal achter
de ontvoering
door Boko Haram

Nieuw Amsterdam *Uitgevers*

Vertaling Paul van der Lecq

© 2016 Helon Habila

Oorspronkelijke titel *The Chibok Girls*

Oorspronkelijke uitgever Columbia Global Reports

© 2016 Nederlandse vertaling Paul van der Lecq

en Nieuw Amsterdam *Uitgevers*

Alle rechten voorbehouden

Tekstredactie Theo Veenhof

Ontwerp omslag Bureau Beck

Ontwerp binnenwerk Yulia Knol

Omslagbeeld Glenna Gordon/Hollandse Hoogte

De fotoserie van Glenna Gordon werd in 2015

bekroond met een World Press Photo-prijs

NUR 470

ISBN 978 90 468 2188 6

www.nieuwamsterdam.nl/helonhabila

Inhoud

Deel 1

Chibok

- 1 Professor Americana 11
- 2 De dag dat ze de meisjes wegvoerden 27
- 3 Een gewelddadige geschiedenis 41

Deel 2

Op het grondgebied van Boko Haram

- 4 Gombe 57
- 5 Maiduguri 65

Deel 3

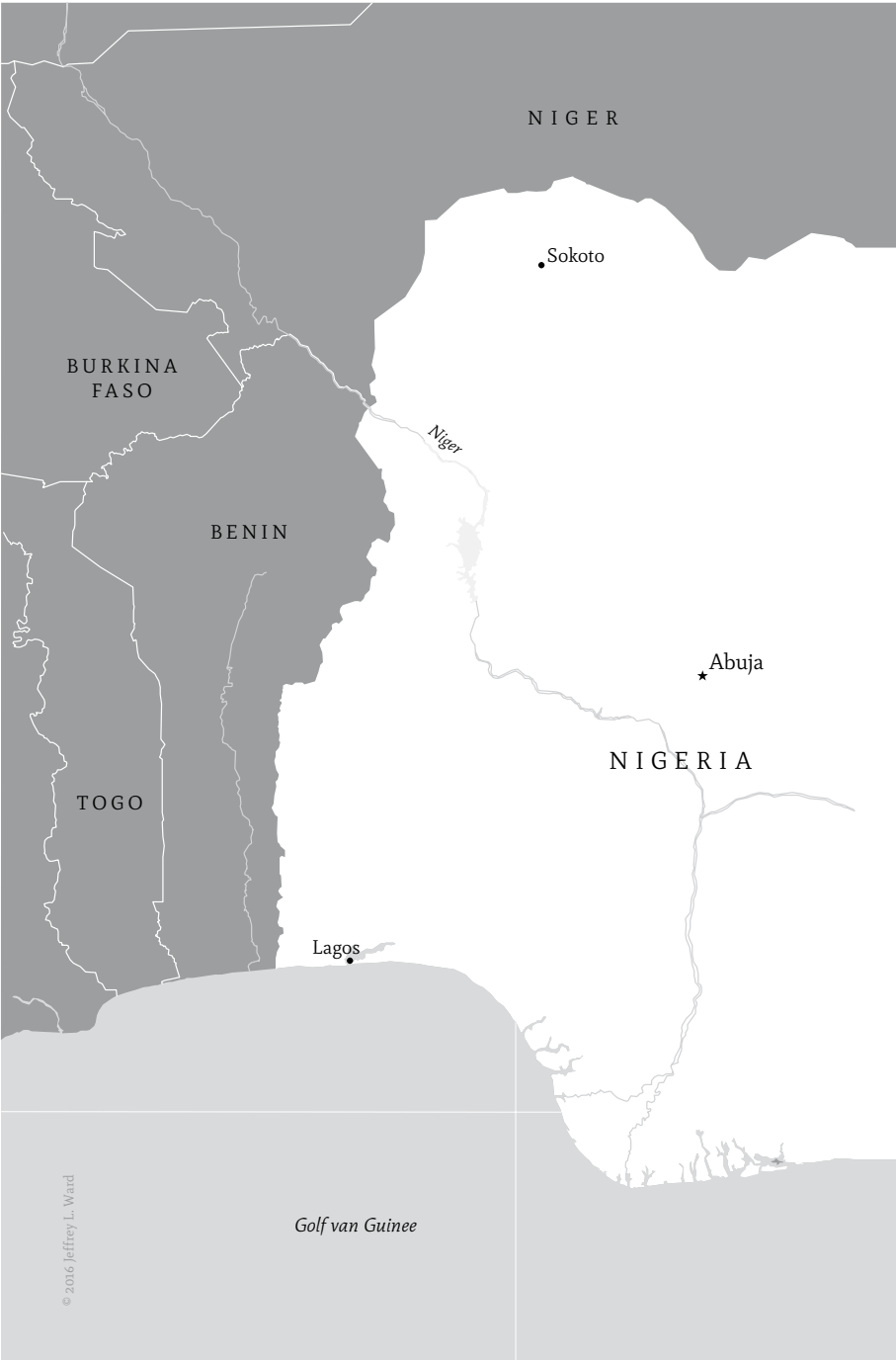
Terugkeer naar Chibok

- 6 Wachten op de meisjes 83
- 7 Amerika 91
- 8 De dag dat ze ons meenamen 95

Dankwoord 101

Verder lezen 103

Noten 107

NIGER

• Sokoto

BURKINA
FASO

Niger

BENIN

★ Abuja

NIGERIA

TOGO

• Lagos

Gulf of Guinea

© 2016 Jeffrey L. Ward

TSJAAD

Tsjaadmeer

• Kano

Maiduguri •

Damboa •

• Chibok

• Bauchi

• Gombe

• Yola

Benue

KAMEROEN

CENTRAAL-
AFRIKAANSE
REPUBLIEK

Deel 1

Chibok

Professor Americana

Het stadje lag zo'n anderhalve kilometer verderop, verscholen achter rotsachtige heuvels en apenbroodbomen. Nog een laatste checkpoint te gaan en dan kwamen we in Chibok. We waren 's ochtends vroeg uit Maiduguri vertrokken en hadden de nacht in Yola doorgebracht. De normale route van Maiduguri naar Chibok, over Damboa, was twee uur rijden, maar Boko Haram had het daar nog steeds voor het zeggen, zodat we moesten omrijden via Damaturu in Yobe State en Gombe in Gombe State, om rond zonsopgang Yola te bereiken in Adamawa State, een omweg van bijna achthonderd kilometer.

We waren 's ochtends om tien uur uit Yola vertrokken. Koeler dan op dat moment zou het niet worden in deze contreien, met temperaturen die 's nachts teruglopen tot zo'n 10 tot 12 graden Celsius. Het was januari, halverwege het seizoen van de Harmattan, de Saharawind die het stof uit de grote woestijn met zich meevoert. Het fijne zand dringt door tot in je neus en ogen, je wordt geplaagd door een uitgedroogde huid, gebarsten lippen, hoestaanvallen en een algeheel gevoel van malaise. Bij de dorpeelingen, die veelal op blote voeten of op teenslippers lopen, kerft de Harmattan diepe rimpels in de hielen. We hadden alle raam-

pjes dichtgedraaid, maar toch was het stof tot de auto doorgedrongen. Gedurende de hele weg uit Yola had het de voorruit beneveld, zich opeengehoopt op de stoelen, onze kleren en in ons haar.

Hoe dichter we bij Chibok kwamen, des te meer controleposten. Bij elke stop moesten we uitstappen en de kofferbak openmaken; soms doorzochten de militairen onze bagage, andere keren gebaarden ze dat we mochten doorrijden. Ter hoogte van Askira-Uba, de laatste plaats voor Chibok die in handen was van de regering, zagen we steeds meer sporen van de aanhoudende strijd tussen Boko Haram en het leger. Er stonden roestende, uitgebrande tanks en legertrucks langs de kant van de weg. Dakken van huizen waren ingestort en muren waren bezaaid met kogelgaten. Er was een brug verwoest, zodat we een omleiding moesten volgen.

Abbas, mijn gids, zat achter het stuur. We werden vergezeld door Michael, die lid was van de Joint Task Force, een plaatselijke vrijwilligersorganisatie van jagers en jongemannen die diende ter ondersteuning van het leger. Hij kwam uit dezelfde plaats als Abbas en in de verte waren ze familie. We hadden hem onderweg opgepikt, op de kruising van Lassa, waar hij op zijn fiets had gezeten met verder alleen zijn Dane gun, een Afrikaans vuurwapen. Hij had zijn fiets daar onbewaakt achtergelaten en was ingestapt. Toen ik hem vroeg of die daar midden in de bush wel veilig stond, had hij ja gezegd.

‘Weet je dat wel zeker?’

Hij knikte. Hij leek een man van weinig woorden. Ik voelde zijn aanwezigheid vlak naast me, met zijn wapen min of meer op mijn hoofd gericht.

De burgerwacht JTF was een samenwerkingsverband van de verschillende onderdelen van het leger, speciaal opgericht om de

opstand te bestrijden. De leden van deze burgerwacht waren bekender met de omgeving dan de militairen, die in de meeste gevallen uit verre delen van het land kwamen en zelfs de plaatselijke talen niet spraken. Maar de slagvaardigheid van de JTF in de strijd tegen Boko Haram werd zwaar overdreven en gemythologiseerd. Zo ging het verhaal dat leden van de JTF over amuletten en medicijnen beschikten die hen onkwetsbaar maakten voor kogels, en zelfs onzichtbaar in hun strijd tegen de vijand.

Het idee was dat Michael onze doortocht langs de controleposten moest vergemakkelijken. En inderdaad, met deze nieuwe passagier waren we ongehinderd twee checkpoints gepasseerd: de soldaten hadden een knikje gegeven richting Michael en er werd gebaard dat we door konden rijden; zijn geel-bruine uniform en het wapen leken wonderen te verrichten. Totdat we bij een checkpoint kwamen waar we zonder te stoppen een vlag voorbij schenen te zijn gereden. Bij het passeren van een tweede vlag zagen we een soldaat onder een boom langs de kant van de weg die gebaren maakte, zijn wapen op de auto richtte en ons toeriep dat we moesten stoppen.

‘We dachten dat we gewoon door mochten...’

Een andere militair, een leidinggevende, dook op uit een huis achter de boom. Hij trok een overhemd aan en gedurende een moment zagen we zijn schriële borst. Hij voegde zich bij de anderen en riep: ‘Jullie dáchten? Jullie dáchten? Denken jullie mensen soms dat we hier voor onze lol zitten? Ik ben al twee jaar in de bush om te vechten tegen Boko Haram. Twee jaar dat ik m’n familie niet zie, en jullie vertellen me dat jullie dénken?’

Denken was duidelijk niet geoorloofd. Hij trilde bijna van woede en schreeuwde de longen uit zijn lijf. Ik was blij dat hij geen vuurwapen had. ‘Je kunt maar beter met hem gaan praten,’ zei ik tegen Michael. Er stond een andere auto naast de onze met ter

zijde daarvan een man en zijn chauffeur, luisterend naar de tirades van de soldaten. Ze bevonden zich duidelijk in net zo'n situatie als wij. Michael liep met zijn geweer naar de soldaat en gaf hem zijn identiteitskaart aan.

'Dus jij bent van de burgerwacht? Wat dan nog? We zitten hier al vier maanden zonder loon, onze vrienden worden gedood door Boko Haram en ik ben ziek. Vier maanden geen geld. En jij mij vertellen dat je dént. Wacht maar af, jij. Ik laat je hier uren in de zon staan wachten.'

Na een kwartiertje liet hij ons gaan.

Checkpoints, of roadblocks zoals ze meestal worden genoemd, zijn een veelvoorkomend verschijnsel langs de wegen van Nigeria. Nigerianen leggen zich erbij neer zoals ze zich hebben neergelegd bij het gebrek aan betrouwbare elektriciteitsvoorziening of stromend water. De roadblocks zijn zogenaamd bedoeld om verkeersregels te handhaven en te waken over de veiligheid van de reizigers, maar in werkelijkheid zijn ze alleen maar bedoeld om mensen geld af te persen. Het zijn plekken geworden waar je onder bedreiging van een vuurwapen je belasting afdraagt, in het volle bewustzijn dat die niet in de schatkist terechtkomt, maar in de zakken van particulieren. Sinds 2013, toen de regering van Nigeria in een groot deel van het noordoosten de noodtoestand uitriep, heeft het aantal wegblokkades zich snel vermenigvuldigd. Op sommige plekken lijken het wel hele nederzettingen te zijn geworden waar het wemelt van de jonge bedelaars, lanterfanter en jongens en meisjes die vanwege Boko Haram niet naar school gaan en water en voedsel verkopen aan reizigers. In de staten Borno en Yobe, het epicentrum van de revolutie, trof je elke drie kilometer wel zo'n wegblokkade aan. Voor de opstand werden ze bemand door politieagenten die een praatje met je maakten over het weer of het verkeer, en dan gaf je hun wat smeergeld. Als je alleen grote

coupures had, kreeg je zelfs wisselgeld, alles heel beschaafd. Tegenwoordig werden de checkpoints bemand door chagrijnige, zwijgzame militairen in volle wapenrusting. Ik moest bijna lachen toen ik een bord zag waarop werd gewaarschuwd dat het illegaal was voor automobilisten om smeergeld te betalen bij controleposten, met een telefoonnummer erbij dat je kon bellen als een militair om geld vroeg. Dat was de façade die werd opgehouden door de nieuwe regering van Muhammadu Buhari, gekozen in mei 2015 op grond van de belofte dat ze de corruptie en Boko Haram zou uitroeien. Abbas vertelde me dat hij had geprobeerd die nummers te bellen en ze buiten werking bleken.

Bij de checkpoints was het passagiers in privéauto's soms toegestaan om in hun auto te blijven zitten, maar inzittenden van commerciële voertuigen moesten uitstappen en naar de militairen toe lopen. Mannen moesten daarbij vaak hun hemd uittrekken en hun handen in de lucht steken; het kwam weleens voor dat opstandelingen van Boko Haram op zo'n plek een zelfmoordvest tot ontploffing brachten. Vervolgens lieten die passagiers hun identiteitskaart zien, en de militairen vergeleken ze dan met de foto's van de honderd meest gezochte leden van Boko Haram, die bij elke checkpoint duidelijk in het zicht hingen. Abubakar Shekau, de leider van Boko Haram, was nummer 100; zijn uitvergrote gezicht met karakteristieke wrede grijns nam een centrale plaats in op de poster. Een paar figuren op de lijst waren al gevangengenomen. In een schuilplaats in de deelstaat Kogi was kort tevoren Khalid Al-Barnawi opgepakt, de leider van Ansaru (of in de lange versie: *Jamā'tu Anāril Muslimīna fī Bilādis Sūdān*, 'Vooruitgeschoven troepen voor de bescherming van moslims in zwarte landen'), een splintergroeping van Boko Haram die verantwoordelijk was voor het ontvoeren en vermoorden van talloze buitenlanders. Een andere reden dat identiteitskaarten werden

gecontroleerd was dat leden van Boko Haram ze nooit bij zich hadden; die beschouwen ze als een vinding van het Westen en daarom *haram*, ofwel verboden. Ik vroeg Abbas of iedereen zonder identiteitskaart werd gearresteerd als zijnde lid van Boko Haram. Nee, niet iedereen. Het hing grotendeels af van het onderscheidingsvermogen van de militairen en de reactie van de overtreder; normaal gesproken werd een boete opgelegd van tussen de tweehonderd en vijfhonderd naira.

We naderden de laatste checkpoint voor Chibok. Dit was de belangrijkste van allemaal. Het waren deze militairen die bepaalden of ik Chibok in kon of niet. Voertuigen die het dorp in of uit reden kregen een speciaal pasje dat ze aan de militairen moesten tonen. Handelaren die goederen aanvoerden uit omringende dorpen moeten een inventarislijst hebben van alles wat ze mee hadden. Na april 2014, toen meer dan 276 schoolmeisjes waren ontvoerd en de media zich op de gezinnen van de ontvoerde meisjes hadden geworpen, had de regering het stadje van de buitenwereld afgesloten. Vooral journalisten waren *persona non gratae*. Ik had het verhaal gehoord van een Britse verslaggever die was meegegaan als gast van een plaatselijke predikantsvrouw, en het was bij deze checkpoint dat hij terug was gestuurd naar huis.

Dominee Titus Pona, geboren in Chibok en voorzitter van de afdeling Borno State van het Christian Association of Nigeria, had beloofd dat een lokale predikant me bij de controlepost zou opwachten om me daar als zijn gast te verwelkomen. Toen ik de predikant aan de telefoon had gekregen, bood hij me zijn excuses aan en zei dat hij me niet kon komen ophalen. Nu was ik geheel en al overgeleverd aan de stemming onder de soldaten. Abbas, die maar zo'n dertig minuten bij Chibok vandaan woonde, vertelde dat hij hier veel vrienden had en bedacht een ander verhaal: we kwamen uit Lassa om op bezoek te gaan bij vrienden; een van

hen was kortgeleden in het huwelijk getreden. En als dat nieuwe verhaal niet werkte, konden we nog terugvallen op de zwijgzame Michael van de JTF.

En dus stapten we nogmaals de auto uit om naar de militairen te lopen die langs de kant van de weg zaten, onder een reusachtige tamarindeboom. Er waren drie burgerwachten bij van de JTF, met hun Dane guns en messen die ze aan een touw om hun middel hadden gebonden. Michael stelde zich voor en gaf hun zijn identiteitskaart aan. Vervolgens liet Abbas zijn rijbewijs zien en noemde hij de naam van de vriend bij wie we zogenaamd op bezoek wilden. De militair gaf een neutraal knikje en richtte zich tot mij. Ik reikte hem mijn rijbewijs uit Virginia aan.

‘Amerika,’ zei hij.

‘Ik ben Nigeriaan,’ zei ik, ‘maar ik woon in Amerika.’

‘Mister Americana,’ zei hij.

‘Nigeriana, kun je beter zeggen,’ zei ik, zonder precies te weten waar dit gesprek naartoe ging. Maar ineens leek hij te ontdooien. De andere soldaten moesten lachen en zeiden hem na: ‘Americana.’ Het viel me nu op hoe jong ze waren: geen van hen kon ouder zijn geweest dan vijfentwintig. Dit waren nog maar jochies, hiernaartoe gestuurd om een vijand te bevechten die er een satanisch genoeg aan beleefde de militairen levend te vangen en ze daarna bij wijze van propaganda voor de camera als beesten af te slachten. Ze verdrongen zich rond degene die mijn rijbewijs vasthield en wierpen er beurtelings een blik op. De lucht was opgeklaard.

‘Wat doe je dan in Amerika?’

‘Ik geef les,’ zei ik. ‘Ik ben professor.’

‘Aha. Professor Americana.’ Ik lachte met hen mee. Professor Americana, waarom niet. Hij gaf me mijn rijbewijs terug en gebaarde dat we door konden.

Checkpoints waren niet alleen bedoeld om het verkeer te regelen, maar ook om het verhaal dat de ronde deed over de ontvoering in goede banen te leiden. Propaganda was een belangrijk deel van de oorlog tegen Boko Haram, en de regering wilde zich ervan verzekeren dat haar versie van de gebeurtenissen altijd de definitieve was. In december 2015, zeven maanden na zijn verkiezing, was president Buhari bij de BBC op tv verschenen om te verklaren dat Boko Haram 'technisch' gezien was verslagen. Zijn minister van Informatie, Lai Mohammed, had die bewering van de president kracht bijgezet door een groep van drieëndertig journalisten mee te nemen naar delen van Borno State die door het leger waren heringenomen, om te laten zien dat Boko Haram vrijwel verslagen was. Hij verklaarde dat het leger 'de positie van Boko Haram zozeer had verzwakt dat de terroristen op geen enkel grondgebied meer kunnen standhouden en ook niet meer in staat zijn tot een spectaculaire aanval'. Zijn woorden werden met scepsis aangehoord.

In een manoeuvre die duidelijk bedoeld was om het verhaal van de regering te ontcrachten, zette Boko Haram enkele dagen later een reeks spectaculaire aanvallen op touw. Twee zelfmoordterroristen pleegden een aanslag op een markt van Madagali, een stadje in Adamawa State, waarbij meer dan vijftwintig mensen om het leven kwamen. In het nabijgelegen Maiduguri werden meerdere aanslagen gepleegd, met meer dan dertig doden en honderd gewonden tot gevolg. Hoewel de claim van het kabinet-Buhari deels juist was - de groep was aanzienlijk verzwakt en het bezette terrein was grotendeels op hen heroverd - beseften de meeste waarnemers dat een overwinning nog jaren op zich zou laten wachten.

Een van de bijzondere kenmerken van de groep is altijd zijn bijzondere talent geweest voor een heropstanding, vooral nadat een verpletterende nederlaag is geleden.

Jama'atu Ahlis Sunna Lidda'awati Wal-Jihad, ofwel 'Mensen die zijn toegewijd aan de verbreiding van het woord van de Profeet en de jihad', is gesticht door de geestelijke Mohammed Yusuf, die de fundamentalistische doctrine van de Saoedi-Arabische salafisten aanhing en opriep tot het omverwerpen van de seculiere Nigeriaanse regering. Boko Haram is de bijnaam van deze groep, vrij vertaald: 'Westerse scholing is verwerpelijk', wat een kernidee is in de leer van Yusuf. Rond 2002 zette hij een eigen complex op in Maiduguri en in de eerstvolgende jaren viel zijn groep nauwelijks op, ondanks de bewering van Yusuf dat hij banden onderhield met Al Qaida, zijn steeds militantere denkbeelden en de verhalen dat zijn volgelingen wapens insloegen om zich voor te bereiden op de jihad. In juli 2009 stegen de spanningen tot een kookpunt toen een aantal leden van Boko Haram een begrafenisstoet vormden en door politie en militairen werden aangehouden omdat ze geen motorhelmen droegen. Yusuf had een excuus gevonden om in opstand te komen en in vijf noordelijke staten werd de aanval ingezet. Na een paar dagen wist de regering die opstand met grof geweld de kop in te drukken, met als gevolg meer dan duizend doden en anderen die gevangen werden gezet. Eenheden van het leger omsingelden het complex van Yusuf en executeerden hem. De regering verklaarde dat Boko Haram was 'vermorzeld'.

Dat bleek niet het geval. De leiders gingen eenvoudig ondergronds in diverse salafistische jihadkampen in Somalië, Soedan, Mali en zelfs Afghanistan, waar ze zich terroristische technieken eigen maakten - inclusief het maken van bommen - die nog goed van pas zouden komen. Een jaar later herrees Boko Haram onder een nieuwe leider, Abubakar Shekau. Shekau was zelfs nog gewelddadiger, meedogenlozer en onvoorspelbaarder dan Yusuf, en daarmee kenmerkend voor het gedrag van de herrezen terreur-

groep. In een van zijn propagandafilmpjes uit 2012 zei hij: 'Als God mij gebiedt om iemand te doden, geniet ik daarvan zoals ik ervan geniet om kippen en schapen te slachten.'

Er is weinig over Shekau bekend, behalve dat hij in het huwelijk is getreden met Yusufs weduwe en zijn kinderen heeft geadopteerd, om zodoende op symbolische wijze diens huishouden en missie op zich te nemen. Op filmopnames zien we hoe hij zijn kalasnikov koestert, gezeten in een kamer tegen een neutrale achtergrond, of langs militaire tanks paradeert en wapens afvuurt, maar altijd geflankeerd door zwijgzame, goedbewapende luitenants die hun gezichten hebben afgedekt. Zijn toespraken bestaan meestal uit spottende opmerkingen over de Nigeriaanse regering, dreigementen aan het adres van Barack Obama, het Westen als geheel en een willekeurige reeks wereldleiders, en de belofte om iedereen te doden die 'de opdracht van Allah' in de weg staat. In ideologisch opzicht borduurt de groep voort op de theologische standpunten van Yusuf en keert hij zich pontificaal tegen elke vorm van democratie - die wordt gezien als 'een aanval op de soevereiniteit van God' - terwijl de sharia de enige aanvaardbare leer is om naar te leven.

Shekau concentreerde zich in eerste instantie vooral op de bevrijding van leden van Boko Haram die waren gearresteerd tijdens de opstand van 2009. In september 2010 werden in Bauchi meer dan zeventienhonderd gevangenen bevrijd. Er volgden soortgelijke acties in Maiduguri, Kano, Gombe en andere steden in het noordoosten.

In juni 2011 begon Boko Haram met het plegen van zelfmoordaanslagen, waarvan de eerste was gericht tegen het hoofdkwartier van de Nigeriaanse politie in Abuja. De dader, Mohammed Manga - een vijfendertigjarige, welvarende zakenman die zijn vijf kinderen vier miljoen naira naliet -, was een vroege be-